

Bilinmeyen Bir El Yazması Seyahatnâme: Kâtip Fâik'in "Almanya Seyahatnâmesi"*

Turgay ANAR**

Öz

Seyahat kitaplarında sosyal bilimler için çok önemli materyaller yer alır. Bu kitaplar pek çok ilginç haber, alışkanlık ve kültürel bilgileri içerir. Seyahatname türünün içinde değerlendirilen sefaretnemeler ise resmi görev ifa eden sefaret heyetindekilerin yazdıkları metinler veya tuttıkları resmi raporlardan oluşur. Almanya ile diplomatik ilişkileri geliştirmek isteyen II. Abdülhamid, bir sefaret heyetiyle devrin Almanya İmparatoru ve İmparatoriçesine takdim edilmek üzere nişanlar ve mektup gönderir. Bu mektup ve nişanlar ileride kurulması düşünülen ittifak için son derece önemlidir. Heyet, birkaç önemli Osmanlı devlet görevlisinden oluşmaktadır. Heyet, görevini 10 Mayıs 1889- 29 Mayıs 1889 tarihleri arasında ifa eder. Seyahatnâme türünün içinde değerlendirilen sefaret takririnde/raporunda, heyetin görevini hangi güzergâhlardan geçerek yaptığı, heyette görevli kişilerin faaliyetleri, bu faaliyetleri esnasında Almanya’da nasıl karşılandıkları dile getirilmiştir. Kâtip Faik, heyetle ilgili bilgilerin yer aldığı metnin yazarıdır. Almanya İmparatoru II. Wilhelm, son derece güzel ağırladığı Osmanlı heyetinin ülkesine dönmesinden çok kısa bir süre sonra İstanbul’a kısa bir gezi yapmıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, II. Wilhelm, Ali Nizami Paşa, sefaretnâme, seyahatname.

* Bu makale, 21-23 Eylül 2016 tarihlerinde Polonya’da yapılan “Fourth Congress of Turkology “ etkinliğinde “The Manuscript Of ‘A Trip To Germany’” By Kâtip Fâik, The Scribe Of Abdul Hamid II.” başlığıyla sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve eklemelerle yeniden yazılmış halidir. İstanbul Medeniyet Üniversitesi BAP Birimi tarafından “S-BEK-2016-889” proje kodu ile destek alınmıştır.

** Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi TDE Bölümü, İstanbul, Türkiye.
elmek: turgay.anar@medeniyet.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-7185-6170>.

Geliş Tarihi / Received Date: 08.02.2021
Kabul Tarihi / Accepted Date: 24.02.2021

DOI: 10.30767/diledeara.876397

**An Unknown Handwritten Travel Book:
The Manuscript Of 'A Trip To Germany' By Kâtip Fâik**

Abstract

Travel books contain very important materials for social sciences. These books contain lots of interesting news, habits and cultural information. The embassies, which are considered in the type of travel book, consist of the texts written or the official reports they hold by the members of the embassy. Abdulhamid II, who wants to develop diplomatic relations with Germany, sends medals and letters to be presented to the Emperor and Empress of Germany with an embassy. These letters and decorations are extremely important for the alliance to be established in the future. The delegation consists of several important Ottoman officials. The delegation executes its duty between 10 May 1889 and 29 May 1889. In the embassy report / report, which is considered in the type of travel, it was stated on which routes the delegation carried out its duty, the activities of the personnel in the delegation, and how they were welcomed in Germany during these activities. Katip Faik is the author of the text containing information about the delegation. The German Emperor Wilhelm II made a short trip to Istanbul, shortly after the return of the Ottoman delegation, which he hosted very well, to his country.

Keywords: II. Abdulhamid, II. Wilhelm, Ali Nizami Pasha, sefaretname, seyahatname.

Extended Summary

In this article, the first official traces of the friendly relationship that Abdulhamid II wanted to establish with Germany are expressed through a travel book. Abdulhamid II sent gifts to the German Emperor Wilhelm II. and his wife with an embassy. These gifts are one of the best ways to establish political relations between states. In the travel book, the time and which routes the delegation set out on official duty traveled through, what was encountered on the road, how they were greeted in the country they went on duty, and the remarkable ones here, are written down without giving much detail. This typeface has some rules of its own. Katip Faik applies almost all of the rules stated in the article in his text. Such texts are written for high-level government officials to read and inform. The “Travel Book of Germany” written by Katip Faik can be considered as an embassy report. In the first part of the article, the characteristics of the travelogue text type and the meanings of this text type in general literature are explained. In the second part of the article, the text type of the sefaretname and its features are briefly explained. The most suitable type to reveal the scope of political and cultural relations between the Ottoman State and the states that have political and diplomatic relations. The letters, travel names, and reports written by the ambassadors sent by the Ottoman Empire to foreign countries are called embassies. These embassies are presented to the people at the level of the state to inform the sultan, who represents the power, with what was seen and heard during his duty as the embassy. These texts, which were presented to the grand vizier and other high-ranking state officials apart from the Sultan, contain information that can be considered confidential between the states, but they are generally official. Although the Sefaretnames seem to reflect the official view of the state, it is also possible to identify the characteristics of the prose language of the period thanks to such works. After the German Emperor Wilhelm II took the throne on 4 August 1888, he followed the ideology that emerged with the expression of German Weltpolitik (World Politics) and tried to develop political, commercial, and friendly relations, which were seen as a means of peacefully gaining influence in the Ottoman geography. As an indication of this intention,

shortly after the embassy returned to the capital on 29 May 1889, the German Emperor II. Wilhelm comes to Istanbul. In the third part of the article, striking features in the travel book are explained. The embassy delegation departed from Istanbul on May 10, 1889 (10 Ramadan 1306), fulfilled its duty in Berlin on May 16 and reached Istanbul on May 29, 1889. The writing of the travel plan ended on June 4, 1889. The trip took 19 days round trip. Another noteworthy issue in *seyahatname* is the gifts offered to the state officials who were the addressee of the Ottoman Empire. The gifts here are a “name-i Humayun” of Abdulhamid II and “medals” sent to the emperor and the empress. The sign of compassion is “gold, enamel, ruby stone and in the form of a five-pointed star”. This medal was first issued by Abdulhamid II in 1295 (1878) and presented for women only. The “privilege medal” is in the form of “golden, mirage and five-pointed sun”. This medal was also issued by Abdulhamid II in 1295 (1878) and presented to those who rendered outstanding services to the scientific, civil, and military interests of the state. In presenting this kind of medal, there is the aim of attracting high-level state officials and civilians, honored by the Ottomans diplomatically, as well as the friendly relations between states. It can be said that this practice was almost institutionalized, especially thanks to Abdulhamid II. Of course, we can think that the Ottomans, whose position has been weakened in diplomatic relations with European states, wanted to appear symbolically in the same status as other European states with the presentation of such decorations and medals. Representing the power and friendship of the sultan in Germany, where he went on an ad hoc mission, although he was not an ambassador, Ali Nizâmi Bey gave a speech to the emperor and the empress. Ahmet Tevfik Bey, who served as the Berlin Ambassador, is directly related to the political affairs between states and the Ottoman sultan’s preference for the embassy official. Osman Nizâmi Bey, who was in the delegation, was the son of Ali Nizâmi Bey. Among the other important state officials in the delegation is Vienna Ambassador Sadullah Pasha. After the German Emperor Wilhelm II took the throne on 4 August 1888, he followed the ideology that emerged with the expression of German *Weltpolitik* (World Politics) and tried to develop political, commercial, and friendly relations, which were seen as a means of peacefully gaining influence in the Ottoman geography. As an indication of this intention, shortly after the embassy returned to the capital on 29 May 1889, the German Emperor Wilhelm II comes to Istanbul.

1. Seyahat Edebiyatı'na Genel Bir Bakış

Seyahatnâme kelimesi Arapça, “gezmek, gezi” anlamındaki seyâhat ile Farsça “risâle, mektup” anlamına sahip nâme kelimelerinden oluşmuş, “gezi mektubu, gezi eseri” anlamlarına gelen bir kelimedir.¹ Seyahatnâmelerin ilk örnekleri günlük, hatıra, tarih, biyografi, otobiyografi vb. gibi türlerde karşımıza çıkarlar. Seyahatnâme kelimesinin kökeninde bulunan “gezmek” ve “gezi” kelimeleri, yazılı bir metin olan seyahatnâme türünün içerik olarak alabildiğine geniş tutulmasını sağlar. Yol ve yolculukla ilgili eserler, Müslüman Doğu toplumlarında genel olarak “hasbihal, sergüzeştname, gazavatname, fetihname, menzilname, tarih, tezkire, esâretname, sefaretnâme, takrir”² gibi türler içinde anlatılır. Bu ve buna benzer türler sebebiyle Türk edebiyatında müstakil olarak modern anlamda seyahatnâme türünün yerleşmesi gecikmiş kabul edilir.

Seyyahın seyahatiyle ilgili görüş, düşünce, gözlem ve önerileriyle başından geçenleri anlatış tarzı, edebiyatın temel işlevlerinden biri olan estetik haz verme işlevine tam anlamıyla sahip olmasa da bu türün özellikle coğrafya temelli bilgi verme amacı, bu bilginin sosyal, kültürel, mimari ve siyasi türden bilgilerle birlikte diğer toplumlarla iletişim sağlaması ve toplumların bu sayede birbirlerini tanımlarının yolunu açması açısından önemlidir. Bu önemi besleyen ana sebeplerden biri şüphesiz devrin iletişim ve seyahat imkânlarıyla doğrudan ilgilidir, ayrıca seyyahın gezip gördüğü yerler üzerine yazdığı metinlerin oraları göremeyen insanlara son derece cazip gelmesi de bu türün ilgiyle okunmasını sağlamıştır. Seyahatnâme eserleri, edebiyatın içinde de değerlendirilir.³ Seyahatnâmedeki mekân odaklı bakış, seyyahın dünya görüşü, bilgisi, görgüsü; seyahate çıkış gayesinden etkilenir. Bu yüzden bazı seyahatnâmelerde, coğrafya ve mekânla mimariye odaklanmış bir anlatımın izleri görülür, bazılarında ise bu tür unsurlar çok açık ve merkezi bir konumda olmamasına rağmen kültür, sanat ve edebiyat ile birlikte gezilen yerin sosyal, siyasal, ekonomik yapısına da odaklanıldığını tespit etmek

1 Hüseyin Yazıcı, “Seyahatnâme”, mad. *TDİA*, c.17, s.9.

2 Menderes Coşkun, “Seyahatnâme: Türk Edebiyatı”, mad. *TDİA*, c.17, s.13.

3 Konuyla ilgili bkz. Baki Asiltürk, “Edebiyatın Kaynağı Olarak Seyahatnameler”, *Turkish Studies*, no.4/1, Kış 2009, s. 911-995.

mümkündür. Bu türden çok merkezlilik, seyahatnâme türünün sadece bir disiplinin inceleme alanında sınırlamaz.

II. Abdülhamid döneminde piyasaya çıkan seyahatnâmelerden bir bölümünü doğrudan padişahın teşvikiyle yazılmış eserler oluşturur. II. Abdülhamid "ittihad-ı İslam" siyaseti vesilesiyle İngiltere'nin kontrolünde olan Hindistan ile Rusya'nın nüfuz alanında bulunan Orta Asya'da İslam birliği düşüncesini yaymak, bu birliğin oluşması için faaliyetlerde bulunmak, oralardaki Müslümanların sıkıntılarına çareler bulmak ve dünya Müslümanlarını ideolojik açıdan hilafet müessesesine bağlamak niyetiyle diplomat veya seyyah olarak özellikle de kendine yakın bazı isimleri çeşitli ülkelere göndermiştir. Propaganda amacı öncelikli olan bu seyahatnâmeler, her ne kadar muhteva olarak Osmanlı Devleti'nin propaganda çalışmaları hakkında bilgi vermezse de gezilen bölgeler ve o bölgede yaşayan Müslüman halklar hakkında önemli bir kaynak durumundadır. Sultan Abdülhamid'in Pan-islamist siyasetinin hedefi, Hindistanlı âlim ve önderlerle temasa geçmekle birlikte Hintli Müslümanlara da ziyaretçi ve konferansçılar göndererek onlara kendi gayesini tanıtmaktır. Örneğin Hindistan'a gönderilen bu âlimlerden biri olan Ahmed Hamdi Efendi'nin *Hindistan Suvat-ı Afganistan Seyahatnâmesi* başlıklı eseri bu vesile ile yayımlanmıştır.⁴

II. Abdülhamid dönemi, Osmanlı seyahat edebiyatı için son derece önemli ve zengin bir koleksiyonun oluşmasını sağlamıştır. Padişahın çeşitli amaçları gerçekleştirmek istediği bir gayenin sonucu olarak yorumlanabilecek seyahatnâme türüne ilgisi Almanca, İngilizce, Fransızca ve Rusça'dan iki yüzden fazla eserin Türkçeye çevrilmesini sağlamıştır.⁵ Bu eserler, Abdülhamid'in Mâbeyn Mütercimlerinden Ahmed Nermi ve Veli gibi saray görevlileri tarafından çevrilmiş ve bu çeviriler sayesinde neredeyse dünyanın en ücra köşelerine kadar olan yerler Osmanlı padişahı tarafından kolaylıkla tanınacak bir hale gelmiştir diyebiliriz.

2. Sefaretnâmeler

Osmanlı Devleti ile siyasi, diplomatik vb. ilişkilerde bulunan devletler arasındaki siyasî ve kültürel münasebetlerin kapsamını ortaya çıkarabilmeye en

⁴ Ahmed Hamdi Efendi, *Hindistan Suvat-ı Afganistan Seyahatnamesi*, İstanbul, 1300. Ayrıca bkz. İlber Ortaylı, "Hindistan Üzerine Türk Seyahatnameleri" *SBF Dergisi*, 1992/47 no: 3-4, s. 271-277.

⁵ Osman Gümüüşçü, *Tarihi Coğrafya*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2010, s. 136-137.

müsait tür sefâretnamedir.⁶ Osmanlı Devleti'nin yabancı ülkelere gönderdikleri elçilerin yazdıkları mektup, risale, seyahatnâme ve takrirlere sefaretname denilmektedir. Bu sefaretnameler, devlet kademesindeki kişilere, başta iktidarı temsil eden padişaha elçilik görevi esnasında görüp duyulanlarla bilgi vermek üzere arz edilir. Padişahın haricinde sadrazama ve diğer yüksek rütbeli devlet görevlilerine de sunulan bu metinler, devletler arasındaki gizli sayılabilecek bilgileri de ihtiva etmekle birlikte genelde resmi niteliğe sahiptirler.

Osmanlı Devleti, on sekizinci asrın sonlarına kadar yabancı ülkelere lüzumu halinde muvakkat niteliğe sahip elçi göndermeyi tercih etmiştir.⁷ Osmanlı Devleti- Faik Reşit Unat'ın verdiği bilgileri dikkate aldığımız takdirde- Osmanlı hükümdarının tahta geçtiğini diğer devletlere beyan etmek, yani kendi "cüluslarını tebliğ" etmek; münasebeti olduğu devletlerin hükümdarlarının taç giyme törenlerine katılmak, anlaşma metinlerinin tevdi etmek, devletlerle dostluk münasebetini yeniden tesis etmek, nezaket ziyareti yaparak dostluğu teyit etmek, ihtilafı konuları görüşmek ve iki devlet arasında ittifak yapmanın imkânını aramak, diğer hükümdarlara özel cevabnâmeler göndermek, iki devlet arasındaki gizli ittifakları araştırmak, devlet alacaklarını istemek, iki devlet arasındaki münasebeti sağlamlaştırmak ve yabancı devletlerin talebini öğrenmek amaçlarıyla elçiler göndermiştir.⁸

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde yabancı devletlere gönderilen elçilerin sınıf ve derecelere ayrıldığına dair net bir bilgi yoktur. On altıncı yüzyıldan itibaren elçiler görevlerinin niteliği ve görev gereği gönderildikleri ülkenin gücü ve önemi göz önünde tutularak "Büyük elçi" veya "orta elçi" unvanlarına sahip olmuşlardır. Eğer elçilik faaliyeti, basit bir memuriyet icabı veya özellikle bir mektup götürmek göreviyle ilgiliyse bu elçilere "nâmeres" ismi verilmektedir.⁹ Köken olarak eski Türkçe'de "mektup" anlamına gelen "nâme" ile eklendiği kelimeye "ulaştırın, eriştiren" anlamlarını katan Farsça'daki "-res" ekinin birleşmesiyle oluşan "nâmeres" kelimesi, "mektup ulaştırın, eriştiren, götürün" anlamına gelmektedir. Bu isimlendirme ile kelimenin kökeni ile bu vazifeyi yerine getiren kişinin unvanı arasında tam bir uyum sağlanmıştır. Padişahın mektubunu götürmek üzere başka ülkelere yollanan elçilerimize bu unvanın verilmesi güzel bir tercihtir.

⁶ Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1968, s.44.

⁷ Unat, *a.g.e.*, s.14.

⁸ Unat, *a.g.e.*, s.17-19.

⁹ Unat, *a.g.e.*, s.19.

Devletler arasındaki diplomatik ilişkiler, Osmanlı'nın diğer devletlerle ilişkilerinde hemen her zaman önemli kabul edildiğinden, devletler arasındaki mütekabiliyete uygun bir diplomasi takip edilmesi gelenek halini almıştır. Yabancı devletlerin Osmanlı'ya gönderdikleri elçilerin unvanları dikkate alınırsa Osmanlı'nın da sefaret göreviyle gönderdiği elçilerin unvanını buna göre belirlediğini görürüz.

Sefaretnâmeler, her ne kadar devletin resmi bakışını yansıtıyor görünse de aslında bu tür eserler sayesinde devrin nesir dilinin özelliklerini tespit etmek de mümkündür. Bu tür eserleri yazan sefaret görevlileri, görevlerinin gereğini yerine getirmekle birlikte zaman zaman da sefâretnâmelerin içeriklerinden beklenilmeyecek derecede gördükleri ülkenin üst düzey yetkilileri, devlet idaresindeki uygulamalar, sosyal hayatta karşılaştıkları insanlar, meseleler, mimari eserler ile ilgili çeşitli konulara odaklanabilmişlerdir. Sefaretnâmeler, doğrudan doğruya tarih disiplininin araştırma alanında bulunuyor görünse de aslında diğer disiplinler de (edebiyat, sosyoloji, psikoloji, güzel sanatlar vb.) bu türün metin düzeyinde oluşturduğu imkânlardan yararlanabilir. Bu tür, sadece diplomatik ilişkilerin tekdüzeliğini anlatmaz, aynı zamanda elçilik faaliyetinde coğrafya temelli sorunlar, elçilerin güzergâhları, seyahat esnasında karşılaşılan sıra dışı şeyler, askeri, siyasi, ekonomik, toplumsal olay ve olgular, diğer toplumların nasıl yönetildiğini sefâretnâmelerde bulabiliriz. Özellikle bu türün yazarları, devlet kademesinde üst düzey görevlerde bulunan, okuryazar kesimden seçilmiş, temsil kabiliyetleri yüksek, dikkat ve zekâları sayesinde devletin kaderinde önemli olabilecek konu ve gözlemlere odaklanan insanlardır.

Sefaretnâmeler, Osmanlı devletinin ve toplumun değişip dönüşmesinde tesirleri olan metinlerdir.¹⁰ Yurt dışına sefaret göreviyle gönderilen kişiler, Avrupa devletlerindeki yenilik ve gelişmelere ister istemez sefaret metinlerinde (sefâretnâmelerde, sefâret tahrirlerinde vb.) yer vermişlerdir. Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa sefâretinden itibaren ziyaret edilen ülkede görülen medeniyet unsurlarının ve sosyo-kültürel hayatta karşılaşılan özelliklerin daha sonra Osmanlı'ya tesir ettiğini söylemek mümkündür. Bu tesir kurumsal olabildiği gibi bireysel de olabilmektedir. Örneğin III. Selim'in, Ebu Bekir Ratib Efendi'nin

10 Belkis Altunış-Gürsoy, "Türk Modernleşmesinde Sefir ve Sefaretnâmelerin Rolü", *Bilgi*, Kış / 2006, nr. 36, s. 139-165.

yazdığı *Nemçe Sefâretnâmesi*'nden ve adı geçen ülkenin kurumlarıyla ilgili bilgiler verdiği takrirlerden çok fazla yararlandığını biliyoruz.¹¹ Aslında Osmanlı'nın sefâret metinlerini ciddiye almaya başlamasının görünmeyen nedenlerinden biri Osmanlı hükümdarlarının kendisini dünyanın merkezinde konumladıkları algı ve düşüncenin değişmesiyle doğrudan ilgilidir. Diplomatik işler ile ilgili resmi bilgiler veren bu metin türü, Osmanlı'nın "öteki"yi tanıma faaliyetlerinin resmi söyleminin göstergesi olarak da okunabilir. Bu sebepten özellikle ilk sefâretnâmelerden on dokuzuncu yüzyılın son yıllarına kadar yazılmış elliye yakın sefâretnâmede¹², Osmanlı'nın tanımak istediği ülkeler ve bu ülkelerde dikkatini çeken gelişme, değişme ve ilerlemelere odaklanması önemlidir. Bu metinlerde, diplomatik ilişkilerinin nasıl bir seviyede seyrettiğini gösterecek bilgiler de yer alır.

3. "Almanya Seyahatnâmesi" Hakkında Bazı Dikkatler

Her biri farklı gayelerle ve farklı tarihlerde yapılan seyahatlerin anlatıldığı metinlerin ortak özelliklerinden ilki, bunların aslında Osmanlı diplomatik belgelerinin yazışma geleneğinde takrir türüne girmesidir. Takrir, bir işi yazılı olarak ilgili merciye bildiren belgeler için kullanılır.¹³ Takrirler, veriliş amaçlarına göre kendi aralarında yediye ayrılmaktadır. Bunlar içinde sefirlerin verdikleri takrirler ise ikiye ayrılır. Sefirlerin verdikleri birinci tür takrirden, sefir nezdinde bulunduğu hükümetin Hariciye Nâzırına kendisine iletilenleri şifâhen bildirir ve bunları sonra yazılı hale getirir.¹⁴ İkinci tür takrir ise sefâretlerin verdiği siyasi türdeki takrirlerdir.¹⁵ Almanya Seyahatnâmesi'nin güzel cildinin üzerinde ve kütüphane kayıtlarında seyahatnâme ibaresi bulunması, metnin bu türün bütün özelliklerine sahip olduğunu göstermez. Kaldı ki sefâretnâmeler de aslında seyahatnâme türünün içinde kabul edilmektedir. Takrirlerin bitiş cümleleri, bu türden metinlerin doğrudan doğruya muhatabını gösterecek şekilde düzenlenir. Almanya Seyahatnâmesi şöyle sonlanmaktadır: „*Kâtibe-i ahvâlde emr u fermân u afv u merhamet ve ihsân velî nî'met-i bî-minnetimiz şevketli padişahımız efendimiz hazretlerininindir.*” Ayrıca bu metnin padişaha sunulduğunu söylememizin bir diğer

11 Yrd. Doç. Dr. M.A. Yalçınkaya, "Osmanlı Zihniyetindeki Değişimin Göstergesi Olarak Sefâretnâmelerin Kaynak Defteri", *OTAM*, nr.7, Ankara, 1996, s.322.

12 Sefâretnâmelerin hangi ülkelerle ilgili olduğu ve sayıları için bkz. Yalçınkaya, *a.g.e.*, s. 331-332.

13 Mübahafat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili: Diplomatik*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 1994, s.214.

14 Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.214.

15 Kütükoğlu, *a.y*

sebebi ise eserin özenle yazılıp ciltlenmiş ve iyi bir biçimde muhafaza edilmiş olmasıdır. Konumuz olan seyahatnâme, son derece güzel bir hatla yazılmış ve metin bulunmayan ön sayfalarında devrin Almanya İmparator ve İmparatoriçesinin fotoğraflarına yer verilmiştir. Verdiğimiz bilgilerin hepsine sahip olduğundan bu seyahatnâme de aslında bir sefaret takriri/raporu olarak değerlendirilebilir.

Bu sefaret heyeti 10 Mayıs 1889'da (10 Ramazan 1306) İstanbul'dan yola çıkmış, 16 Mayıs'ta Berlin'de görevini ifa etmiş, 29 Mayıs 1889 tarihinde İstanbul'a ulaşmıştır. Seyahat takririnin yazımı 4 Haziran 1889'da bitmiştir. Seyahat gidiş dönüş olarak 19 gün sürmüştür.

Seyahatnâmelerin giriş cümlelerinde genel olarak elçilik görevinin ne olduğu ve görevin ne zaman başladığı- sona doğru da ne zaman bittiği- açıklanmıştır: „Şeref-efzâ-yı sunuh u südur buyurulan emr u ferman-ı maâlî beyân-ı hazret-i hilâfet-penâhîleri üzerine haşmetli Almanya İmparatoru II. Wilhelm ile İmparatoriçesi hazarâtına *ihdâ buyurulan nişân-ı zîşân-ı âlîler ile ol bâbdaki iki kıt'a nâme-i hümayun-ı mekârim-i meşhûn-ı cenâb-ı mülûkânelerini istishâben ve iş bu üç yüz elli altı senesi Ramazan-ı şerîfi 'nin onuncu ve üç yüz beş senesi Nisanı 'nın yirmi sekizinci Cuma günü akşamı saat bir buçuk raddelerinde Sirkeci İstasyonu 'ndan şimendifere...*”

Günümüzdeki gibi seyahat imkânlarının gelişmiş olmadığı bir devirde, genellikle giriş bölümünde görevin ifası için hangi güzergâhın takip edildiği çok detaylı bir şekilde açıklanır. Bu türden ayrıntı kabul edilebilecek bilgilerin metinlerde yer almasının sebebi muhtemelen seyahatin nasıl yapıldığını anlatmak, bu sırada görevlilerin yaşadıkları zorluklar ve vazife esnasında görülen, rast gelinen yerler hakkında kısa bilgiler vermek ve tabii ki elçinin götürdüğü hediyelerin akıbetlerini açıklamaktır.

Seyahatnâmelerin hepsinde genel anlamda seyahatin nasıl yapıldığı, nerelerden geçildiği, yolda karşılaşılanlarla ilgili net ifadeler yer almakta; yola çıkış tarihi, yolda konaklamaların nasıl ve nerede yapıldığının bilgisi verilmektedir. Bu tür ifadeler, günümüzde seyahat güzergâhlarını göstermesi açısından şüphesiz önemli bilgiler içermektedir. Bu güzergâhlar, tarihi coğrafya çalışan araştırmacılar için son derece önemlidir.¹⁶

¹⁶ Seyahat güzergâhları antik çağda da çok önemlidir. Bu konuyla ilgili bilgi almak için bkz. *Lionel Casson, Antik Çağda Seyahat*, (Çev. Nalan Özsoy), MB Yayınları, İstanbul, 2008. Ayrıca seyahatin bir âlim uğraşısı olduğunu gösteren bir çalışma için bkz. Houari Touati, *Ortaçağda İslam ve Seyahat: Bir Âlim Uğraşısının Tarihi ve Antropolojisi*, (Çev. Ali Berktaş), YKY, İstanbul, 2004.

Seyahatnâmelerde dikkat çekici bir konu da Osmanlı Devleti'nin muhatabı olan devlet yetkililerine sunduğu hediyelerdir. Buradaki hediyeler II. Abdülhamid'in bir name-i hümayunu ve imparator ve imparatoriçeye gönderilen "imtiyaz nişân-ı âlisi" ve "şefkat nişân-ı âlisi"dir. Şefkat nişanı, "altın, mineli, yakut taşlı ve beş köşeli yıldız biçiminde"dir. Bu nişan ilk defa II. Abdülhamid tarafından 1295'te (1878) çıkarılmış ve kadınlara mahsus olmak üzere takdim edilmiştir.¹⁷ İmtiyaz nişanı ise "altın, murassa ve beş şualı güneş" biçimindedir. Bu nişan da yine II. Abdülhamid tarafından 1295'te (1878) çıkarılmış ve devletin ilmi, mülki ve askeri menfaatlerine fevkalade hizmetlerde bulunanlara takdim edilmiştir.¹⁸ Bu türden nişan takdiminde devletler arası dostluk ilişkileri kadar Osmanlı'nın diplomatik anlamda onurlandırdığı üst düzey devlet yetkilileri ve sivil insanları kendi tarafına çekme amacı da vardır. Bu uygulama, özellikle II. Abdülhamid sayesinde neredeyse kurumsallaşmıştır denilebilir. Avrupa devletleriyle diplomatik ilişkilerinde konumu zayıflayan Osmanlı'nın bu türden nişan ve madalya takdimi ile de sembolik olarak diğer Avrupalı devletlerle aynı statüde görünmek istediğini pek tabii ki düşünebiliriz.

Seyahatnâmelerde resmi törenlerdeki protokolün nasıl uygulandığı detaylı bir şekilde anlatılmaya çalışılır. Bu törenler, değişen diplomasiye Osmanlı'nın nasıl çabucak adapte olduğunu da göstermektedir. Seyahatnâmelerde Osmanlı Devleti'ni temsil eden görevlilere muhatap olunan devlet yetkililerinin nasıl davrandıkları, onlara karşı gösterilen ihtimam ile görevlilere sunulan hediye, nişan ve madalyalarla ilgili olarak detaylı bilgiler verilmektedir: "...hariciye nazırı Kont Herber Bismark ile mülâkât edilerek nâme-i hümayun-ı meâlî nümûn-ı cenâb-ı tâcîdârîlerin Fransızca tercümeleri nüshaları (2) ale'l-usûl nâzır müşârun-ileyhe i'tâ edilerek nâme-i hümayun-ı mülûkânelerinin ve nişân-ı zîşân-ı âlîlerin imparator ve imparatoriçe hazaratına teslim ve i'tâsı zımnında mülâkât taleb edilerek otele avdet edilmiştir. Mayıs'ın dördüncü yani Berlin'e muvasalatımızın üçüncü Perşembe günü akşam üzeri saray-ı imparatoriden gönderilen büyük alay arabalarıyla ve me'mûrîn-i teşrifâtiye refâkatıyla elbise-i resmîye iktâ edildiği ve nâme-i hümayûn cenâb-ı cihanbânüleriyle nişân-ı zîşân-ı âlîler dest-i ta'zîm u tekrîm üzerinde tutulduğu ve otelden saray-ı imparatoriye kadar olan güzergahda asâkir ve ahali taraflarından

17 Ayten Denisenko, *Askeri Müze Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Madalya ve Nişanlar Kataloğu*, Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı Yayınları, t.y., y.y., s.31.

18 Denisenko, a.y.

pek ziyâde âsâr-ı ihtirâm gösterilmekte olduğu halde saray-ı imparatoriye gidilerek nâme-i hümayûnu hazret-i padişahîleri Ali Nizâmî Paşa kullarının ve imtiyaz nişân-ı zîşânı dahi kemterlerinin dest-i ta'zîm ve tevkirimizde bulunduğu halde heyetçe evvela imparator hazretlerinin nezdine gidilerek Ali Nizâmî Paşa kulları ziver-i dest-i ibcâlî olan nâme-i hümayûn-ı maâlîyi meşhûn-ı hazret-i şehriyâriyelerini kemâl-i ta'zîm ve tekrîm ile imparator hazretlerine teslim ve i'tâ ederek bu sırada sûret-i âfîde muharrer nutku îrâd etmiş..." Takririn sonlarına doğru bu sefâretin Almanya Devleti tarafından nasıl karşılandığı özellikle vurgulanır: „Berlin'de bulunduğumuz müddetçe imparator hazretleri tarafından hakk-ı kemterânemizde şân-ı âlîye lâyük vehile muâmele-i mihmân-nüvâzî gösterilmiş olduğunun”

Devletler arası diplomatik ilişkilerde, sefirin nezdinde misafir olarak bulunduğu devletin kral yahut ileri gelenlerine “nutuk irad etme” geleneği de vardır. Arapça'da ‘nutk’ kökünden türeyen ve ‘söz konuşma, kelâm’ gibi anlamlara gelen nutuk kelimesi, Türkçe’de “dinleyenleri belli bir düşünce ve duygu etrafında toplamak ve ikna etmek amacıyla bir kalabalığa karşı yapılan güzel ve etkili konuşma”¹⁹ manasını kazanmış olmasına rağmen, diplomatik ilişkilerde sefirin daha çok yabancı devletin ileri gelenlerini selamlaması ve göreviyle ilgili kısa bilgiler vermesini anlatır. Sefaretnâmelerde bu nutukların kendine has bir yazım ve sunum biçimi olduğunu, bu türden resmî nutukların takrir metnine olduğu gibi eklenmesinden anlayabiliriz. Ayrıca bu tür metinlerin metne dahil edilmesinin devletin sefaret görevinin layığıyla yapılıp yapılmadığını kontrol etmesini de kolaylaştırdığını düşünebiliriz. Sefir olmamasına rağmen *ad hoc* (amaca mahsus) bir görevle gittiği Almanya’da padişahın iktidar ve dostluğunu temsilen Ali Nizâmî Bey²⁰ imparator ve imparatoriçeye birer nutuk irad etmiştir. Berlin Sefiri olarak görev yapan Ahmet Tevfik Bey²¹, sefaret heyetine dahil olmasını devletler arasındaki siyasi işler

19 <http://www.lugatim.com/s/NUTUK> (erişim tarihi: 07.11.2020)

20 1237’de (1821/22) Niğde’de dünyaya gelen Ali Nizami Paşa, Mekteb-i Harbiye’den mezun olduktan sonra 1255’de (1839) Viyana’da öğrenimini tamamlayarak livâ ve ferik olarak Belgrad ve çeşitli yerlerde komiserlik görevinde bulundu. Bir süre Mekteb-i Mülkiye ve daha sonra da Mekteb-i Sultanî’de müdürlük yaptı. 1297’de (1880) vezir oldu. 9 Muharem 1311’de (23 Temmuz 1893) vefat etti. Sultan Mahmud Türbesinin bahçesine defnedilmiştir. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, c.1 (Aktaran Seyit Ali Kahraman), Kültür Bak./Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 1996, s. 272.

21 1845 yılında Üsküdar’da doğdu. İlk tahsilinden sonra askerî okula devam etti. Süvari mülâzımı iken askerlik mesleğinden ayrılarak Bâbîâlî Tercüme Odası’na girdi. Liyakat, sebat ve çalışkanlığı sayesinde kısa zamanda yükseldi. 1872’den Hariciye Nezâreti’ne getirildiği 1895’e kadar Roma, Viyana, Berlin, Atina ve Petersburg elçiliklerinde ikinci kâtiplik ve maslahatgüzarlık yaptı. On dört yıl gibi uzun bir süre hariciye nâzırı olarak hizmet eden Tevfik Paşa, Sultan II. Abdülhamid’in de güven ve takdirini kazanmıştır. 8 Ekim 1936’da öldü. Kemal Beydilli, “Ahmet Tevfik Paşa”, mad. *TDVİA*, c.2, s. 139-140.

ve Osmanlı padişahının sefaret görevlisini tercih etmesiyle doğrudan ilgidir. Heyet içinde yer alan Osman Nizâmi Bey ise Ali Nizâmi Beyin oğludur. Heyetteki diğer önemli devlet görevlileri arasında Viyana Sefiri Sadullah Paşa²² de yer alır.

Protokol icabı olarak Fransızca yazılmış olan nâmenin takdimi, nişan tevzii esnasında Ali Nizami Paşa, imparator ve imparatoriçeye ayrı ayrı nutuklar irad etmiştir. Bu nutuklar genel anlamda muhatabı gözetilerek yazılmış birbirine benzer türde metinlerdir: “*Metbû-ı muhafhamım ve muazzamım zât-ı şevketsimât-ı hazret-i padişahi taraf-ı eşref-i mülûkânelerinden zât-ı haşmet-simât-ı imparatorilerine ihdâ buyurulan işbu imtiyaz nişân-ı âlîsinin olbâbdaki nâme-i hümayûn-ı mülûkâneleriyle berâber teslim ve i’tâsına ve şevketmeâb efendimiz hazretlerinin zât-ı ulyâ-yı imparatorilerine olan muhabbet-i samîmelerinin tebliğ ve beyânına me’mûr olduğumdan bu vazife-i celileyi ifâ ile kesb-i fahr eylerim. Velî ni’met-i bî-minnetim zât-ı maâlî saffat-ı hazret-i şehriyârî cânib-i eşref-i şâhânelerinden böyle bir me’mûriyete ta’yîn buyurulduğumdan dolayı kendimi bahtiyâr addeder ve bu vesîle zât-ı sâmi-i imparatorilerine olan ta’zîmât u tekrîmât-ı âcizânemi beyân ve tekrâr ederim.*” Nişan ve name takdiminin 16 Mayıs 1889 tarihinde yapıldığı seyahatnâmede özellikle belirtilmiştir.

Nişan takdimi ve nutuk iradından sonra Almanya İmparatoru ve imparatoriçesi, II. Abdülhamid’in gönderdiği nişanları takmış olarak Osmanlı elçilerine, Almanya Devletinin ekâbir, vükelâ ve umerâsının da hazır bulunduğu bir akşam yemeği tertip etmiştir. Yemekten sonra da seyahatnâmede de vurgulu bir şekilde dile getirildiği üzere hakk-ı hümayûn-ı hazret-i hilâfetpenâhîlerinden bir hürmet-i mahsûsa ve fevkalade olmak üzere „*imparator hazretleri hitâm-ı ziyâfette cümlemizi dâire-i mahsûsasına götürerek ve her yerlerini gezdirerek burada dahi birçok medâyih u evsâf-ı celile-i cenâb-ı şehinşâhîlerini yâd ve tezkâr eylemiş*”tir.

Osmanlı devletinin sultanı II. Abdülhamid, Avrupa devletleriyle olan diplomatik ilişkilerinde İngiltere ve Fransa’dan ziyade Almanya ile dostluk kurmak istemiştir. Almanya’nın Osmanlı ile ilgili faaliyetleri, diğer Avrupa devletlerinden

2218 Kasım 1838’de Erzurum’da dünyaya gelen Sadullah Paşa, Dârülmaârif Rüşdiyesi’nden mezun oldu. 1853’te on beş yaşındayken maaşsız aday memur olarak Maliye Hazinesi Vâridat Kalemi’ne girdi. Fransızca bilgisi dolayısıyla 1856’da Bâbiâli Tercüme Odası’na geçti. II. Abdülhamid’in tahta çıkmasıyla Sultan Abdülaziz’i tahttan indiren ve ölümüne sebep olan kadronun içinde yer aldığı kanaatiyle on beş yıl kadar payitahttan resmi görevler dolayısıyla uzakta tutuldu. 8 Mayıs 1877’de Berlin sefirliğine, daha sonra 22 Mart 1883’te Viyana sefirliğine tayin edildi. 14 Ocak 1891 intihar etti, 18 Ocak’ta öldü. Ali Akyıldız, “Sadullah Paşa” mad. *TDVİA*, c.35, s. 432-433.

farklıdır.²³ Bu farkın bir nişanesini bu seyahat daha da anlamlı hale getirir. Sultan II. Abdülhamid'in güçlü Avrupa devletlerine karşı öngördüğü denge siyasetinin önemli bir göstergesi bu seyahat esnasında sunulan nişanlar ve iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin değişen ve hızlanan yönüyle de alakalıdır.

Almanya İmparatoru II. Wilhelm, 4 Ağustos 1888'de tahta oturduktan sonra Almanca Weltpolitik (Dünya Siyaseti) ifadesiyle ortaya çıkan ideolojisinin izinden giderek Osmanlı coğrafyasında da barışçıl yollarla nüfuz kazanmanın bir aracı olarak görülen siyasi, ticari ve dostane ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Bu niyetin göstergesi olarak, sefâret heyetinin başkente 29 Mayıs 1889 tarihinde dönmesinden kısa bir süre sonra, Alman İmparatoru II. Wilhelm İstanbul'a gelir.²⁴

Seyahatnâmede başka bir protokol kaidesi olarak düşünülebilecek bir husus daha vardır. Sefâret görevi sonlandırıldıktan sonra Almanya İmparatorundan geri dönüş için „bir kabul ve avdet mülakatı” istenmiştir. İmparatorla bu görüşmeden sonra sefâret heyeti geldikleri yoldan geri dönmüşlerdir. Heyet, 29 Mayıs 1889 tarihinde, yani Ramazanı şerifin 29. arafe günü İstanbul'a dönmüştür. Bu takririn Padişaha sunulduğu tarih ise 4 Haziran 1889'dur.

4. Günümüz Harfleriyle Katip Faik'in „Almanya Seyahatnâmesi”²⁵

Şeref-efzâ-yı sunuh u südur buyurulan emr u ferman-ı maâli beyân-ı hazret-i hilâfet-penâhîleri üzerine haşmetli Almanya İmparatoru II. Wilhelm ile İmparatoriçesi hazarâtına ihdâ buyurulan nişân-ı zîşân-ı âlîler ile ol bâbdaki iki kıt'a nâme-i hümayun-ı mekârim-i meşhûn-ı cenâb-ı mülûkânelerini istishâben ve iş bu üç yüz elli altı senesi Ramazan-ı şerîfi'nin onuncu ve üç yüz beş senesi Nisan-ı'nın yirmi sekizinci Cuma günü akşamı saat bir buçuk raddelerinde Sirkeci İstasyonu'ndan şimendifere râkiben derbâr-ı şevket-karâr-ı cenâb-ı şehriyârîlerinden hareketle Cumartesi günü sabah saat on kararlarında Edirne İstasyonu'na ve oradan dahi saat üç buçuk raddelerinde Filibe'ye muvâsalat edi-

23 Konuyla ilgili müstakil bir kaynak için bkz. İlber Ortaylı, İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981.

24 Necmettin Alkan, "Dış Siyasetin Bir Aracı Olarak Hükümdar Gezileri: Kaiser II. Wilhelm'in 1898 Şark Seyahati", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı: XXXI, İstanbul 2008, s. 10. Ayrıca bu gezi ile ilgili detaylı bilgi almak için bkz. Ö. Kürşad Karacagil, "II. Wilhelm'in Osmanlı İmparatorluğunu Ziyareti ve Mihmandarı Mehmed Şakir Paşa'nın Günlüğü (1898)", *Türkiyat Mecmuası*, C. 24/Güz, 2014, s. 73-97.

25 Katip Faik, Almanya Seyahatnâmesi, İ.Ü.T.Y. No: 9348 (5 Varak) + 9 V. yazısız, başta Alman İmparator ve İmparatoriçesinin resimleri bulunmaktadır. Rika, nuhudi meşin cildir.

lerek orada devirde bulunan Filibe mutasarrıfı tarafından polis müdürü li-ecli'l istikbâl rakib olduğumuz vagona gelerek merasim-i hoş âmediyi bi'l-icrâ bu sırada polis ve efrâd-ı sâire ve şimendifer idâresi taraflarından her türlü ihtirâmât ifâsıyla oradan hareketle saat dokuz raddelerinde Sofya İstasyonu'na ve Pazar günü sabahleyin Belgrad'a ve yedi buçukta Peşte'ye ve akşam on iki kararlarında dahi Viyana'ya muvasalat edilerek istasyona gelmiş olan Viyana Sefiri Sadullah Paşa kullarıyla sefaret-i seniyye heyeti kulları taraflarından istikbâl ve o gece Viyana'da beytütet edilerek Pazartesi günü akşam saat iki raddelerinde Viyana'dan hareketle Salı günü Berlin İstasyonu'na muvasalat edilmiş ve Berlin Sefiri Tevfik Bey ve Sefâret-i seniyye heyeti kulları ile imparator hazretleri tarafından sûret-i mahsûsada i'zâm kılınan ve kurenâsından bulunan Von Götze ve mihmandar ta'yîn edilen Erkân-ı Harbiye Binbaşlılarından Dietrich Von Holzin nâm zatlar taraflarından bi'l-istikbâl saray-ı imparatorîden gönderilen arabalara râkiben Berlin'in en meşhur oteli olan Kayzer Hof nâm otelde evvelce imparator hazretleri tarafından istihzâr ettirilmiş olan mahsûs dâirelere gidilmiş ve saray-ı imparatorîden maiyyetimize müteaddid hademe ile arabalar tahsis kılınmıştır. İki üç saat sonra Ali Nizami Paşa ve Sefir Tevfik Bey kullarıyla kemterleri ve İzzet ve Osman Nizâmî Beyler kulları birlikte olduğumuz halde dâire-i hariciyeye azîmetle hariciye nazır Kont Herber Bismark ile mülâkât edilerek nâme-i hümâyun-ı meâlî nümûn-ı cenâb-ı tâcidârîlerinin Fransızca tercümeleri nüshaları (2) ale'l-usûl nâzır müşârun-ileyhe i'tâ edilerek nâme-i hümâyun-ı mülûkânelerinin ve nişân-ı zîşân-ı âlilerin imparator ve imparatoriçe hazaratına teslim ve i'tâsı zımında mülâkât talep edilerek otele avdet edilmiştir. Mayıs'ın dördüncü yani Berlin'e muvasalatımızın üçüncü Perşembe günü akşam üzeri saray-ı imparatoriden gönderilen büyük alay arabalarıyla ve me'mûrîn-i teşrifâtiye refâkatıyla elbise-i resmîye iktâ edildiği ve nâme-i hümâyûn cenâb-ı cihanbânîleriyle nişân-ı zîşân-ı âliler dest-i ta'zîm u tekrîm üzerinde tutulduğu ve otelden saray-ı imparatoriye kadar olan güzergahda asâkir ve ahali taraflarından pek ziyâde âsâr-ı ihtirâm gösterilmekte olduğu halde saray-ı imparatoriye gidilerek nâme-i hümâyûnu hazret-i padişâhîleri Ali Nizâmî Paşa kullarının ve imtiyaz nişân-ı zîşânı dahi kemterlerinin dest-i ta'zîm ve tevkirimizde bulunduğu halde heyetçe evvela imparator hazretlerinin nezdine gidilerek Ali Nizâmî Paşa kulları ziver-i dest-i ibcâlî olan

nâme-i hümâyûn-ı maâlîyi meşhûn-ı hazret-i şehriyârilerini kemâl-i ta'zîm ve tekrîm ile imparator hazretlerine teslim ve i'tâ ederek bu sırada sûret-i âtîde muharrer nutku îrâd etmiş ve bunu müteâkib nişân-ı zîşân-ı âlînin dahi ta'zîmât-ı lâzime i'tâ kılınmış olması üzerine müşârun- ileyh imparator hazretleri hakkında îbrâz buyurulan işbu müessir-i hubb ve muvâlât-ı seniyye-i cenâb-ı padişâhîlerinden dolayı pek ziyâde beyân-ı memnûniyet ve teşekkür eyledikten ve nişân-ı zîşân-ı âlîyi dahi ziyaretle pek çok takdir ettikten sonra nişân-ı zîşân-ı âlîyi hemen orada seniyye-i meveddetine ta'lik etmiş ve bu sûretle yanından çıkılmıştır.

Ali Nizâmî Paşa Kullarının İmparator Hazretlerine İrâd Eylediği Nutkun Sureti

“Metbû-ı mufahhamım ve muazzamım zât-ı şevketsimât-ı hazret-i padişahi taraf-ı eşref-i mülûkânelerinden zât-ı haşmet-simât-ı imparatorîlerine ihdâ buyurulan işbu imtiyaz nişân-ı âlîsinin olbâbdaki nâme-i hümâyûn-ı mülûkâneleriyle berâber teslim ve i'tâsına ve şevketmeâb efendimiz hazretlerinin zât-ı ulyâ-yı imparatorîlerine olan muhabbet-i samîmelerinin tebliğ ve beyânına me'mûr olduğumdan bu vazîfe-i celîleyi îfâ ile kesb-i fahr eylerim. Velî ni'met-i bî-minnetim zât-ı maâlî saffat-ı hazret-i şehriyârî cânib-i eşref-i şâhânelerinden böyle bir me'mûriyete ta'yîn buyurulduğumdan dolayı kendimi bahtiyâr addeder ve bu vesîle zât-ı sâmi-i imparatorîlerine olan ta'zîmât u tekrîmât-ı âcizânemi beyân ve tekrâr ederim.”

(3) İmparator hazretlerinin yanından çıkıldıktan sonra diğer nâme-i hümâyûn-u mülûkâneleri Ali Nizâmî Paşa kullarının ve şefkat nişân-ı hümâyûn-ı kemterlerinin dest-i tekrîm ve ihtirâmımızda bulunduğu halde heyetçe İmparatoriçe hazretlerinin yanına gidilerek burada dahi Ali Nizâmî Paşa kulları nâme-i hümâyûn-ı şâhânelerini kemâl-i ta'zîm ve âdâb ile müşârunileyhâ imparatoriçe hazretlerine i'tâ ederek sûreti âtîde muharrer nutku îrâd etmiş ve nişân-ı zîşân-ı âlî dahi ta'zîmâtı lâzime ile i'tâ edilmiş olması üzerine müşârunileyhâ imparatoriçe hazretleri bu sûretle nâil olduğu âsâr-ı nezâket ve hürmet-i seniyye-i cenâb-ı cihan-bânîlerinden dolayı pek çok beyân-ı memnûniyet ve teşekkür eyledikten sonra yanından çıkılmıştır.

Ali Nizâmî Paşa Kullarının İmparatoriçe Hazretlerine İrâd Eylediği Nutkun Sûreti

“Metbû-1 mufahhamım ve muazzamım zât-1 şevketsimât-1 hazret-i padişahi taraf-1 eşref-i mülûkânelerinden zât-1 haşmetânelerine ihdâ buyurulan işbu şefkat nişân-1 âlîsinin olbâbdaki nâme-i hümâyûn-1 şâhâneleriyle beraber teslim ve i’tâsına ve şevketmaâb efendimiz hazretlerinin zât-1 âlîlerine olan hürmet-i samîmiyelerinin tebliğ ve beyânına me’ûr olduğumdan bu vazîfe-i celîleyi îfâ ile kesb-i fahr eylerim. Velî nî‘met-i bî-minnetim zât-1 maâlî saffât-1 hazret-i şehriyârî cenâb-1 eşref-i şâhânelerinden böyle bir hizmete ta’yîn buyurulduğumdan dolayı kendimi bahtiyar addeyley ve bu vesîle ile zât-1 haşmetânelerine ta‘zîmât ve tekrîmât-1 âcizânemi beyân ederim.”

Nâme-i hümâyûn-1 mülûkânelerinin ve nişân-1 zîşân-1 âlîlerin bu sûretle teslim ve i’tâsından sonra müşârun-ileyhimâ imparator ve imparatoriçe hazarâtı nişan ve zîşân-1 âlîleri talik etmiş oldukları ve Almanya devletinin ekâbir vükelâ ve umerâsı hazır bulunduğu halde mutantan sûretde bir akşam taâmı ziyâfeti keşîde edilerek sofrada imparator hazretleri haklarında gösterilen iş bu müesser-i muhabbet ve hürmet-i seniyye-i mülûkânelerini takdîren sıhhat ve afiyet iclâl-1 şevket-i şahanelerinin temâdî ve tezâyüdü yolunda irâde-i lisân-1 muhâselet etmiş ve hakk-1 hümâyûn-1 hazret-i hilâfetpenâhîlerinden bir hürmet-i mahsûsa ve fevkalade olmak üzere imparator hazretleri hitâm-1 ziyâfetde cümlemizi dâire-i mahsûsasına götürerek ve her yerlerini gezdirerek burada dahi birçok medâyih u evsâf-1 celîle-i cenâb-1 (4) şehinşâhîlerini yâd ve tezkâr eylemiş ve ba‘de yine sûret-i resmîyede olarak alay arabalarıyla otele avdet edilmiştir.

Ramazan-1 şerîfin on altıncı ve Mayıs’ın dördüncü Perşembe günü nâme-i hümâyûn-1 mülûkâneleriyle nişân-1 zîşân-1 âlîler bâlâda arz u işâr edildiği vech ile imparator ve imparatoriçe hazaratına sûret-i resmîyede i’tâ edildikten ve ziyâfet verildikten sonra ertesi günü imparator hazretleri hasbe’l-iktizâ Berlin’in hâricinde bir mahalle giderek Cumartesi günü avdet etmiş olduğundan muvâsalatı akabinde hemen usûlû vech ile avdet için mezûniyet talep edilmiş olması üzerine Pazar günü akşamı Ali Nizâmî Paşa kullarını kabûl ile avdet mülakatı icrâ edilmiş ve müşârunileyh imparator hazretlerinin bu mülâkatta dahi işbu âsâr-1 nezâket-i desâr-1 cenâb-1 şehinşâhîlerinden dolayı tekrar beyân-1 memnûniyet

ve mahzûziyet eylemiş olduğu Ali Nizâmî Paşa kullarının cümle-i ifâdesinden bulunmuştur. Akşam üzeri vukû' bulmuş olan işbu avdet mülâkâtının sabahı yani Ramazan-ı Şerîfin yirminci ve Mayıs'ın sekizinci Pazartesi günü İtalya kralının Berlin'e muvâsalatı beklenmekte olduğu cihetle kral müşârunileyh Berlin'e gelmezden evvelce hemen sabahleyin rükûbumuza tahsis edilmiş kılınmış arabalarla ve mihmân-dâr ve Berlin sefâret-i seniyyesi heyeti kulları refakat ve teşyîyle Berlin'den hareketle o gece Viyana'ya gelinmiş ve istasyonda yine Viyana Sefiri Sadullah Paşa ve sefaret-i seniyye heyeti kulları taraflarından istikbal edilerek otele gidilmiş ve perşembe günü gelecek olan sûrat katarının biletleri evvelce satılmış olduğu cihetle çar u nâçâr Mayıs'ın on beşinci günü hareket edecek olan sûrat katarına intizâran Viyana'da kalınmış ve yevm-i mezkûrda Viyana'dan hareketle Ramazan-ı Şerîf'in yirmi dokuzuncu arefe günü olan Çarşamba günü akşam saat on bir buçukda pâ-yi taht-ı maâlî baht-ı hazret-i hilâfet-penâhîlerine yüz sürmek şerefine nâil olunmuştur. Müşârunileyhimâ imparator ve imparatoriçe hazarâtına bu sûretle nişân-ı zîşân-ı âliler ihdâsıyla ibrâz buyurulan muâmele-i cemîle ve lütuf-sâze-i hazret-i padişâhîleri oraca lisân-ı sitâyîş ve meth ile yâd ve tezkâr edilmiş ve mücerred taraf-ı zîşân-ı cenâb-ı şehriyârîlerine bir hürmet-i mahsûsa olmak üzere Berlin'de bulunduğumuz müddetçe imparator hazretleri tarafından hakk-ı kemterânemizde şân-ı âlîye lâyıık vechile muâmele-i mihmân-nüvâzî gösterilmiş olduğunun atebe-i muallâ mertebe-i cenâb-ı cihanbânîlerine arz u beyânıyla ve gece ve gündüz orada lisan-ı sadakat (5)beyan-ı ahkârânem olan füzûni-i eyyâm-ı ömr u ikbâl ve şevket u iclâl-i hazret-i hilâfetpenâhîleri duâsının burada dahi yâd u tekrârıyla işbu seyhâtnâme-i kemterâneme hitâm verilmiştir. Kâtibe-i ahvâlde emr u fermân u afv u merhamet ve ihsân velî nî'met-i bî-minnetimiz şevketli padişâhımız efendimiz hazretlerindir.

6 Şevval 306
ve 23 Mayıs 305 (4 Haziran 1889)
Abd-ı Memlûkleri
Kâtip Fâik
Mühür

Sonuç Yeri

Kâtip Fâik'in seyahatnâmesi, II. Abdülhamid devrindeki Almanya ile kurulan diplomatik ilişkilerle ilgili önemli bilgiler ihtiva etmesi açısından dikkat çekici bir metindir.

Bu metin, bir sefaret tahriri olarak son dönem Osmanlı diplomatik yazışma geleneği ile ilgili çarpıcı çıkarımlar yapılmasına imkân sağlayacak bir formda hazırlanmıştır. Seyahatnâmenin bir sefaret tahriri/raporu olması, genel anlamda resmi iş ve işlemler için yazılması dolayısıyla onları diğer seyahatnâmelerden ayırır. Bu yüzden ismi seyahatnâme olsa da bu metnin klasik anlamda bir seyyahın gezip gördüğü yerleri anlattığı seyahatnâmelerden farklı bir içeriğe sahip olduğunu tespit edebiliyoruz. Ayrıca bu sefâret görevi, devrin hükümdarı olan II. Abdülhamid'in Almanya ile kurmak istediği siyasi/ticari/dostane ilişkinin anlaşılmasına yardımcı olabilir. Nitekim bu sefâret heyetinin başkente dönmesinden kısa bir süre sonra Almanya İmparatoru II. Wilhelm İstanbul'a gelmiştir. İki devlet adamının İstanbul'da yüz yüze çeşitli konularda sohbetler etmeleri, iki devlet yetkilisinin birbirini daha da yakından tanımasına imkân sağladığı gibi bu görüşme, ileride kurulacak ittifakın en önemli halkasını oluşturacak faaliyetlerin başlamasına da hizmet etmiştir diyebiliriz.

Kaynaklar

- Ahmed Hamdi Efendi, *Hindistan Suvat-ı Afganistan Seyahatnamesi*, İstanbul, 1300.
- Akyıldız, Ali, "Sadullah Paşa" mad. *TDVİA*, c.35, s. 432-433.
- Alkan, Necmettin, "Dış Siyasetin Bir Aracı Olarak Hükümdar Gezileri: Kaiser II. Wilhelm'in 1898 Şark Seyahatı", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı: XXXI, İstanbul, 2008, s. 9-54.
- Altunış-Gürsoy, Prof. Dr. Belkıs, "Türk Modernleşmesinde Sefir ve Sefaretnamelerin Rolü", *Bilig*, Kış / 2006, nr. 36, s. 139-165.
- Asiltürk, Baki, "Edebiyatın Kaynağı Olarak Seyahatnameler", *Turkish Studies*, no.4/1, Kış 2009, s. 911-995.
- Beydilli, Kemal, "Ahmet Tefik Paşa", mad. *TDVİA*, c.2, s. 139-140.
- Casson, Lionel, *Antik Çağda Seyahat*, (Çev. Nalan Özsoy), MB Yayınları, İstanbul, 2008.
- Coşkun, Menderes "Seyahatnâme: Türk Edebiyatı", mad. *TDİA*, c.17, s.13.
- Denisenko, Ayten, *Askeri Müze Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Madalya ve Nişanlar Kataloğu*, Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı Yayınları, t.y., y.y.
- Gümüşçü, Osman, *Tarihi Coğrafya*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2010.
- Katip Faik, *Almanya Seyahatnâmesi*, İ.Ü.T.Y. No: 9348 (5 Varak) + 9 V.
- Kürşad, Karacagil, Ö., "II. Wilhelm'in Osmanlı İmparatorluğunu Ziyareti ve Mihmandarı Mehmed Şakir Paşa'nın Günlüğü (1898)", *Türkiyat Mecmuası*, C. 24/Güz, 2014, s. 73-97.
- Kütükoğlu, Mübahat S., *Osmanlı Belgelerinin Dili: Diplomatik*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 1994.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c.1 (Aktaran Seyit Ali Kahraman), Kültür Bak./Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 1996.
- Ortaylı, İlber, "Hindistan Üzerine Türk Seyahatnameleri" *SBF Dergisi*, 1992/47 no: 3-4, s. 271-277.
- Ortaylı, İlber, İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981.
- Touati, Houari, *Ortaçağda İslam ve Seyahat: Bir Âlim Uğraşının Tarihi ve Antropolojisi*, (Çev. Ali Berktaş), YKY, İstanbul, 2004.
- Unat, Faik Reşit, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1968.
- Yalçınkaya, Yrd. Doç. Dr. M. A., "Osmanlı Zihniyetindeki Değişimin Göstergesi Olarak Sefaretnâmelerin Kaynak Defteri", *OTAM*, nr.7, Ankara, 1996.
- Yazıcı, Hüseyin, "Seyahatnâme", mad. *TDİA*, c.17, s.9.
- <http://www.lugatim.com/s/NUTUK> (erişim tarihi: 07.11.2020)